Paár Ádám

# Ellenségképek az amerikai populista mozgalom (1891–1908) propagandájában

**Az amerikai Néppárt – más néven Populista Párt – 1891-ben alakult meg. Farmermozgalmak, munkások és progresszív értelmiségiek csatlakoztak az új párthoz, amely deklarálta a társadalmi igazságosságot, a szolidaritást és a demokrácia megerősítését, és ellenségként a plutokráciát, a „nagy pénz" uralmát jelölte meg. A Populista Párt neve inspirálta a széles körben elterjedt populizmus szót. A Populista Párt és a mögötte álló populista mozgalom baloldali demokrata, egalitárius ideológiát hirdetett. E tanulmány azokat a csoportokat azonosítja, amelyek a populista mozgalom sajtójában, röpirataiban ellenségként jelentek meg. Bár a mozgalom – alapvetően felekezeti és etnikai tekintet nélkül – a kisemberek érdekeinek védelmét vállalta, a XIX. század végi Egyesült Államokra jellemző, divatos nativista, bevándorlásellenes nézetek hangsúlyt kaptak propagandájában. A populista vezetők jó része negatívan viszonyult a bevándorlókhoz, és az amerikai populista sajtó gyakran összemosta a bevándorlást, a külföldet (az európai nagyhatalmakat, a Rotschild-házat) és az amerikai nagytőkét, ez azonban önmagában nem cáfolja a populista mozgalom egalitárius jellegét. Különbséget kell tenni a populista mozgalom és a későbbi, általam „egyszemélyes populizmusnak" nevezett jobboldali amerikai populista mozgalmak között, amelyekben a populizmus már csak stílus és retorikai elem volt, és amelyek az etnikum, a bőrszín vagy a felekezet alapján szűkítették le a „kisember" fogalmát.**

**Kulcsszavak:** Egyesült Államok, Populista Párt, farmermozgalom, populizmus, bevándorlás, nativizmus, nagytőke, plutokrácia, karikatúra, röpirat, amerikai kivételesség

## A populista mozgalom kétarcúsága

Napjainkban a populizmus széles körben negatív, megbélyegző értelemben használt fogalom. A populista jelzőt a leggyakrabban abban az értelemben használják, hogy az adott párt vagy politikus nem vehető komolyan, esetleg „retrográd", „modernizációellenes", „antiliberális" nézeteket vall. Nem volt azonban ez mindig így! A populizmusnak volt olyan értelmezése, amely egyet jelentett a „haladó", „progresszív" nézetekkel: a XIX. század utolsó és a XX. század első évtizedében, amikor az Egyesült Államokban egy párt tagjai büszkén „populistának" nevezték magukat, utalva a latin *populares* szóra, amely az ókori köztársaságkori Rómában egy népre hivatkozó irányzatot jelölt. Mára azonban a populizmus kifejezés értelme megváltozott. Jogos a kérdésfeltevés, miért következett ez be. Az okok között megemlítendő, hogy az 1950-es években az amerikai ún. „hidegháborús liberálisok" megbélyegezték a populizmust mint a mccarthyzmus és a kommunizmus eszmei előkészítőjét.

Tanulmányomban az 1891 és 1908 között működő amerikai *People's Party* propagandájának vizsgálatára teszek kísérletet, azzal a céllal, hogy rávilágítsak, milyen ellenségképet fogalmaztak meg a populisták, és ezt összevessem a későbbi, általam „egyszemélyes populizmusoknak" nevezett eszmei-politikai törekvések ellenségképeivel. Ez közelebb vihet annak megértéséhez, hogy a populizmus miként válhatott egy progresszív, a társadalmi reformokat támogató mozgalom nevéből mára lefokozó *terminus technicus*sá.

A People's Party nevének magyarítása körül sok félreértés van. A szakirodalom közkeletűen Néppártként magyarítja a párt nevét, ám a „néppárti" jelzőt a politológiai szakirodalomban más fogalmakra is előszeretettel használják (egyrészt párttípusként a gyűjtőpártok szinonimájaként, másrészt a kereszténydemokrata pártok összefoglaló neveként alkalmazzák). Ezért célszerűbb az eredeti angol terminust alapul véve Emberek Pártjának nevezni a People's Party-t. David Overmyer ügyvéd, kansasi farmerpolitikus használta először a „populista" jelzőt, majd egyre gyakrabban

nevezték az Emberek Pártját Populista Pártnak (Papp 2012). Overmyer nem sejthette, hogy ártatlan névválasztásával milyen lavinát indít el, hiszen a populizmus jelentésében nemcsak az eredeti gyökerétől, az agrárbázistól szakadt el, és kapcsolódott össze már eredeti hazájában, Észak-Amerikában jobboldali és baloldali mozgalmakkal egyaránt, hanem napjainkban is a legkülönbözőbb mozgalmak jelölésére használják.

Tézisem szerint a populizmus eredeti, XIX. század végi amerikai jelentésében olyan baloldali demokrata mozgalom és egyúttal eszmeáramlat volt, amely egalitárius célok érdekében tevékenykedett, ám az amerikai környezet, gondolkodástörténet és mentalitás bizonyos elemei (mint az amerikai kivételesség eszméje, a nativizmus, vagyis a született amerikaiak privilegizálása a bevándorlókkal szemben, az agrártársadalom szembeállítása a nagyvárossal) szükségszerűen hatottak a mozgalomra, illetve annak egyes irányzataira, törekvéseire. A populizmus fogalma így telítődött olyan elemekkel, mint a bevándorlókkal kapcsolatos bizalmatlanság, valamit egy általános értelemben vett „Európa-ellenesség", amelynek alapján szembeállítható volt egymással a „demokratikus", „egalitárius" és „puritán" Amerika, illetve a monarchiával és az arisztokráciával, utóbb a forradalmi szocialista és anarchista eszmékkel azonosított Európa. Bemutatom, hogy a populista mozgalomhoz kötődő propagandában a nativizmus, a bevándorlás-ellenesség, az Európa-ellenesség egymással összefonódó attitűdjei milyen módon, milyen hívószavakkal és tartalommal jelentek meg. A kutatás természetesen nem lehet teljes körű az észak-amerikai populista mozgalomról szóló forrásanyag és szakirodalom bősége következtében, hiszen a XIX. század vége, vagyis a populizmus felfutásának időszaka egybeesik az amerikai tömegsajtó megszületésével, amikor csupán az agrárlakosságot megcélzó farmerlapokból majdnem 1000 jelent meg (Goodwyn 1976).

Az 1891 és 1908 között működött amerikai populista mozgalom kapcsán két álláspont ütközik az amerikai történetírásban. Richard Hofstadter (1962) lényegében az „agrármítoszt" tekinti a populizmus lényegének. Eszerint az agrárnépesség romlatlanságának Rousseau-ig, sőt bizonyos mértékben az ókorig visszavezethető romantikus eszmei vonulata húzódott meg a populista mozgalom mélyén, és ebből logikusan fakadtak olyan jelenségek, mint a nativizmus és a nagyváros-ellenesség. Ezzel szemben Lawrence Goodwyn (1976) úgy érvel, hogy a populizmus mindenekelőtt demokratikus mozgalom volt, amely kísérletet tett a nagytőke uralmának korlátozására, a társadalmi igazságtalanságok orvoslására. Számára a populizmus lényege az együttműködés filozófiája volt, amely szembeállította a XIX. század végi Amerika gazdasági viszonyaival, a „rablóbárók" (például a Vanderbilt-, a Morgan, a Rockefeller-családok) uralmával.

Természetesen Goodwyn sem tagadja, hogy a nativizmus elemei kimutathatóak a mozgalomban, ír a regionális és felekezeti törésvonalakról (például északkeleti katolikus/nyugati-középnyugati protestáns metszetben), de nem ebben látja a mozgalom esszenciáját. A magam részéről – részben elfogadva Goodwyn nézetét – úgy vélem, hogy bár a populizmusnak valóban nem a nativizmus volt a lényeges eleme, ez utóbbi szempont vizsgálata nélkül nem érthetjük meg a populizmus mai negatív definíciójának eredetét. Akkor járunk talán helyes úton, ha elfogadjuk az amerikai populista mozgalom kétarcúságát: egyfelől jelen voltak benne a múltba forduló, az agrárszektort az iparral szembeállító, bevándorlásellenes, kulturálisan ultrakonzervatív nézetek, másfelől azok az egalitárius, modern gondolatok, amelyek révén a populizmus érintkezett a szociálliberális, baloldali nézetekkel. Úgy is mondhatjuk, hogy a populizmus kitöltött egy nagy politikai teret az amerikai közéletben, amelyet az egyik oldalról a déli fajvédők, a másik oldalról a nagyvárosi forradalmi szocialisták és anarchisták határoltak, de középen utópisztikus szocialisták, etikai szocialisták és anarchisták, feministák, szociálliberálisok széles fronton érintkeztek a populizmus derékhadával. Mindez nem teszi persze semmissé, hogy a populisták közül sokan a szélsőségek felé is utat találtak.

## A konfliktusok és radikalizmus kora

Az 1891-ben alakult amerikai Populista Párt majdnem két évtizedes működése, a körülötte kialakult széles mozgalmi hálózat, intézményes-szubkulturális univerzum (a farmermozgalmak, az értékesítési, fogyasztási és hitelszövetkezetek, a szövetkezeti boltok, csaknem ezer farmerújság), valamint az amerikai politikai életre, a politikai kultúrára, sőt irodalomra (például Edward Bellamyra, Jack Londonra, Upton Sinclairre, John Steinbeckre) gyakorolt hatása okán az amerikai politikatörténet egyik legizgalmasabb kísérletének tekinthető (Hofstadter 1962).

A Populista Párt mozgalmas időszakban alakult meg. Az 1865-öt követő korszak demográfiai és gazdasági tekintetben az Egyesült Államok nagy átalakulásának ideje. A polgárháborút követő időszak formálja valóban ipari társadalommá

az Egyesült Államok népét. A bejegyeztetett szabadalmak mennyisége éves bontásban jó mérőszámként szolgál az ipari fejlődés ütemére: 1890-ben 26 292 szabadalmat jegyeztettek be, 1900-ban 30 ezret, 1910-ben 35 ezret (Zala 1975). A másik mérőszám egy ország fejlődésének alakulására a XIX. században a vasútvonalak hossza: 1890-ben a világ vasútvonalának fele az Egyesült Államokban húzódott, mintegy 164 ezer mérföldön keresztül (Zala 1975). Az Egyesült Államok a korszak elején még inkább agrárius, falusias-kisvárosi ország: a lakosság 15 százaléka lakott városban. Ötven év múlva, 1900-ban már a lakosság 45 százaléka városlakó. A városok növekedéséhez a bevándorlás is hozzájárult: a lakosság létszáma harminc év alatt 40 millióról 76 millióra nőtt (Sellers et al. 1999).

Az Egyesült Államok társadalma a preindusztriális, agrárius társadalomból és kézműves kultúrából a nagyiparosodott társadalomba való átmenetben volt, ami nagy tömegű, döntően bevándorló hátterű ipari munkásságot alakított ki. Ahogyan az ilyen átmenetek során mindig – például az 1810-es és az 1820-as évek Angliájában, az 1840-es évek Franciaországában – hatalmas megrázkódtatással járt a gazdaságszerkezet, a társadalom, az életmód és a kultúra átalakulása, és erre még ráépültek az Egyesült Államok társadalmát keresztülmetsző ellentétek: a szektoriális konfliktusok (a nagytőke és a kisipar között, illetve az ipar és az agrárium között), a vallási ellentétek (protestáns-katolikus, protestáns-zsidó, katolikus-zsidó, sőt a protestáns felekezetek közötti viszonyban), a nativisták és a bevándorlók közötti ellentétek, nem beszélve Észak és Dél konfliktusáról és a déli afroamerikai lakossággal szembeni rasszizmusról.

Ritkán szoktunk beszélni arról, hogy az 1860-as, 1870-es években az Egyesült Államokban nem volt ismeretlen jelenség a hétköznapi terrorizmus. Délen a Ku-Klux-Klán fekete-, katolikus-, zsidó- és jenkiellenes terrorja keserítette meg az életet (1871-ig, a szervezet betiltásáig), és a gazdasági válságok, rossz termésátlagok a Klán hivatalos megszűnése után is meg-megújuló lincselésekhez vezettek a feketék és a feketéket támogató fehérek ellen (Pataki 1998, Sellers et al. 1999). Nemcsak a Dél lángolt, hanem – más okból – az északi iparvidék is! Északon a Molly Maguires nevű anarchista ír szervezet és a Pinkerton Ügynökség nagytőkés zsoldban álló fegyveresei vívtak harcot, dinamittal, szabotázzsal, merényletekkel. A „pinkertonok" és az állami milíciák kíméletlenül léptek fel a szakszervezetekkel, a szocialistákkal, az anarchistákkal vagy akár az ideológiai színezet nélküli munkásagitátorokkal szemben. A kézműveseket a kibontakozó nagyipar fenyegette tönkretétellel, a nyomornegyedekbe szorult munkások semmilyen védelmet sem élveztek (Sellers et al. 1999). Mindeközben Nyugaton is dörögtek a fegyverek: az indiánok területét mind szűkebbre szorította az amerikai hadsereg, helyet csinálva a vasutaknak, a bányáknak, a legelőknek és a városoknak. Sajnos talán az indiánellenes harc (amely, ne szépítsük, sokszor egyszerű irtóhadjárat formáját öltötte) volt az, amelyben legnagyobb volt a közös többszörös a társadalomban, hiszen sokan voltak érdekeltek a földszerzésben, és kevesen voltak olyanok, akik nem osztották a „vörös ördögökről" szóló rasszista előítéletet. A nyugati és a középnyugati államokat benépesítő ír, skót, német, svájci és skandináv kisfarmerek sem lehettek elégedettek, a Lincoln nevéhez kötődő 1862-es *Homestead*-törvény ellenére sem (amely 160 hold földet biztosított minden családfenntartó férfinak 10 dollár illeték és legalább 5 év művelés fejében). Bár az amerikai hadsereg által elűzött indiánok helyére léptek, a kocka könnyen fordult, és a vasutak, a bankok és az állattenyésztő nagybirtokosok most az ő földjeiket fenyegették elnyeléssel (Zala 1975, Sellerset al. 1999).

A túlhevült kazán előbb-utóbb robbant. A társadalmi ellenállás a kibontakozó monopolkapitalizmussal szemben két irányból indult el. A munkásmozgalom lassan alakult ki. Az 1870-es, 1880-as években a legfontosabb szervezet az ír Terence Vincent Powderly által vezetett Munka Lovagjainak Nemes Rendje, amely fénykorában 700 ezer főt számlált. Az amerikai hatóságok rettegni kezdtek a proletariátus mozgalmaitól, és a Munka Lovagjait, annak mérsékelt követelései – a nyolcórás munkaidő, az élet- és a munkakörülmények javítása – ellenére összemosták a szabotázsakciókat elkövető ír anarchista Molly Maguires szervezettel (Zala 1975).

A munkásság szervezkedését a bevándorlók közötti nyelvi nehézségek, a nagytőkések által szervezett gyári őrségek, az erőszakszervezetek általi megfélemlítés mellett az a tény is megnehezítette, hogy a kézművesek nem akartak alább adni a kispolgári tudatból. Zala Tamás írja, hogy a XIX. század végén, az első szocialista programok megfogalmazásakor is

> „…jobban érdekelte a szervezett munkásságot és a szakszervezeteket az a kérdés, hogy foglalkoztatottságuk biztosítva legyen, és ezáltal életnívójukat állandósítani lehessen egy olyan szinten, amely számottevően magasabb európai munkástestvéreiknél" (Zala 1975: 100).

A farmerek mozgalmának kezdete az 1860-as évek közepére tehető: ekkor ért véget a polgárháborút követő rövid konjunktúra (Zala 1975). 1867-ben a Mezőgazdaság Patrónusai (rövid, ismertebb nevén Grange, azaz Udvarház) nevű mozgalom bontott zászlót. Más farmermozgalmak (a Szabadság Fivérei, a Nemzeti Farmerszövetségi Mozgalom) megalakulása is jelezte a farmerek elégedetlenségét (Hofstadter 1962, Goodwyn 1976). A farmerek számos okból elégedetlenkedtek a XIX. század második felében. Mindenekelőtt követelték a szabad ezüstpénzverés jogát, amelytől a hitelezés megkönnyítését és a magas terményárakat remélték. Sok tintát és erőt pazaroltak el erre a pénzügyi követelésre, amely háttérbe szorította az égetőbb, hosszú távon fontosabb szociálpolitikai kérdéseket. Ezen kívül olyan követeléseket vettek programjukba, mint a vasutak szállítási tarifáinak csökkentése, a vasutak, a távírók és a telefontársaságok állami felügyelete, a külföldiek földvásárlásának tilalma, a progresszív jövedelemadózás, a szenátorok közvetlen választása, a népszavazás és a népi kezdeményezés bevezetése. A sokféle farmermozgalom és a Munka Lovagjai végül 1891-ben egyesültek, és ezzel színre lépett – nem először és nem utoljára az amerikai párttörténetben – egy harmadik párt (Bozóki 1994)

## Eszmetörténeti gyökerek

Többen – például a magyar történetírásban Szabó Miklós, Zala Tamás – rámutattak már a populista mozgalomban tetten érhető kettőségre. Olyan mozgalomról beszélhetünk, amely egyfelől egalitárius célokat tűzött ki, másfelől azonban hajlott az amerikai nemzeti közösség összeszűkítésére a konzervatív farmerek által bizalmatlanul, sőt ellenségesen kezelt bevándorlók, Délen pedig a feketék kizárásával.

Szabó Miklós (2003) összehasonlítja az újkonzervatív hagyományba illeszkedő mozgalmakat. Szabó az Egyesült Államokkal kapcsolatban a populizmusról értekezik, de ez afféle kakukktojás Szabó elemzésében, mert ő maga is elismeri, hogy a populizmus „baloldali demokrata" mozgalom volt. Ám Szabó említ két olyan vonást, amely némileg rokonította a populizmust a tengerentúli újkonzervatív mozgalmakkal: a nagyváros-ellenességet és ezzel szoros összefüggésben a xenofóbiát. Szabó felismeri tehát az erős kultúrkritikai attitűdöt a századvégi populista mozgalomban, amely a baloldali program ellenére a populizmust az európai újkonzervatív mozgalmakhoz kapcsolta (Szabó 2003). Szabó – véleményem szerint helyesen – szétválasztja a populizmust mint századvégi mozgalmat és a részben ezen alapuló úgynevezett populista hagyományt:

> „Mindezek az ideológiai érintkezési pontok azonban nem változtatják meg a populizmus jellegét, nem szüntetik meg baloldali voltát. A történeti populizmus a XIX. század kilencvenes éveiben egyértelműen kispolgári demokratikus irányt jelentett. Utóéletében viszont mint politikai hagyomány egyre inkább az erős amerikai konzervativizmus tradíciójának részévé vált, elsősorban jelzett vonásai [ti. a nagyvárosellenesség, a külföldiellenesség – P. Á.] következtében" (Szabó 2003: 99).

A XIX. század végi amerikai agrárpopulista hagyományban olyan értékkonzervatív áramlat mutatható ki, amelynek következtében a populizmus nyitottá válhatott akár a jobboldali radikalizmus irányába is. A populisták ugyanis nem antikapitalisták voltak, hanem antimonopolisták: alapvetően a régi, puritán és XVIII. századi kézműves és agrárkultúrát kívánták megőrizni a vasút, a gyárak és a szervezett kapitalizmus (a trösztök, a kartellek, a holdingok) világában. Ez a múlt felé forduló, a farmer alakját eszményítő gazdaság- és társadalomkép, amelynek gyökerét a jeffersoni demokráciafelfogásban vagy a puritán kolóniákban találjuk meg, kulturális ellenforradalommal, a modern világ kultúrájának kritikájával kapcsolódott össze, ami a nagyvárosok elleni morális harag áradásának is terepet nyújtott (Zala 1975).

Ha meg kívánjuk ismerni az 1891-ben zászlót bontott People's Party, vagyis a Populista Párt eszmerendszerét, akkor az 1892-es Omahai Platform nevű dokumentumban foglaltakat kell felidéznünk. Az Ignatius L. Donnelly író és minnesotai szenátor által az 1300 küldött elé terjesztett dokumentum drámai erővel harangozta be az Egyesült Államok társadalmának kettészakadását: „Az igazságtalan kormányzás egyazon méhéből két nagy osztály született – a nyomorgóké és a milliomosoké." A kiáltvány hosszan sorolja a milliomosok érdekét szolgáló politikai-társadalmi

rendszer bűneit: a válságot, a pénznyomtatás monopóliumát, az ezüstnek a fizetőeszközök közül való kivonását, az uzsorakamat, a korrupció, a jelzáloghitelesek lakáselvételének stb. bűneit.[1] A populisták számára – nagyon leegyszerűsítve – a farmer, a munkás, egyszóval az amerikai kisember a *barát*, míg a milliomosok „osztálya” az *ellenség*. Ám találhatunk árulkodó, és a korabeli szociális kritikán túlnyúló, továbbgondolásra méltó gondolatokat is. A kiáltvány a milliomosok osztályának bűnéül rója fel, hogy „importált ágrólszakadt munkásokkal” töri le a munkások bérét, valamint hogy a milliomosok „törvényeinket megsértve állandó bérenchadsereget toboroztak, hogy lőjön rájuk [ti. a munkásokra – P. Á.], és hamarosan az európai állapotokig *[sic!]* fajul a helyzet.”[2] Vagyis Donnelly attól félt, hogy az európai monarchiák mintájára az amerikai elit lábbal tapossa az alulról jövő népi, demokratikus és szociális kezdeményezéseket, ahogyan arra 1848–49-ben Európa több országában és 1871-ben Franciaországban sor került, és ez végső soron fölszámolja a köztársaság értékrendjét. Donnelly – hasonlóan a populista mozgalomhoz – Európát a „zsarnoksággal”, Amerikát a „szabadsággal” és a „demokráciával” látta azonosíthatónak.

A harcos kiáltvány elsősorban a pénzügyi rendszer és annak hordozója, a plutokrácia ellen intézett támadást. Ugyanakkor kimutatható két másik ellentétpár is: az amerikai születésű farmer és munkás vs. a bevándorló, valamint – az „amerikai kivételesség” jegyében – az Egyesült Államok és Európa közötti ellentét. A továbbiakban azt kívánom bemutatni, milyen eszmetörténeti és politikatörténeti előzményekre támaszkodott a populista mozgalom.

A pénzügyi elitek bírálata – amely összekapcsolódott Európa bírálatával – a populista mozgalom színrelépését megelőzően legalább egy évszázados előzménnyel rendelkezett. Thomas Jefferson eszménye a szabad farmergazdaságokon alapuló demokrácia volt, amely mentes az Óvilág, azaz Európa merev társadalmi hierarchiájától, a monarchia hagyományától, valamint a plutokráciától, vagyis a pénzügyi elitek uralmától. Andrew Jackson elnök, aki az 1828-as választást az „emberek jelöltjeként” nyerte meg, nemcsak az elnöki hatalmat növelte meg az addigiakhoz képest, hanem visszatért a jeffersoni demokrácia ideájához. Tudatosan a „nép elnökeként” és *self-made man*ként viselkedett, amivel provokálta az ellenzékbe szorult Nemzeti-Republikánus Pártot, de fellelkesítette a rá szavazó kisembereket, akik azt érezhették: lám, nyitva áll minden *fehér férfi* előtt az elnöki hivatal, vagyontól és műveltségtől függetlenül. Ahogyan korábban Jefferson, úgy Jackson is bizalmatlan volt a nemzeti bankkal szemben, amelynek működését összeférhetetlennek tekintette a föderalizmus elvével. Jackson első ciklusának végén, 1832-ben visszautasította az Egyesült Államok Bankja megbízólevelének aláírását, amivel kezdetét vette az ún. „bankháború” (Hahner 2012).

Jefferson és Jackson alapozta meg annak az agrármítosznak az alapjait, amelyet később a populisták szemére vetettek. Ám figyelembe kell venni a két elnök tevékenysége és a Populista Párt színre lépése között elmúlt időt. Jefferson és Jackson egy farmer- és kézműveskultúra által dominált, preindusztriális, legfeljebb kisipar-túlsúlyú iparszerkezetű országban élt, amelynek nem kellett szembesülnie azokkal a komplex gazdasági, társadalmi kihívásokkal, amelyekkel a XIX. század végén kialakuló Populista Pártnak már igen.

A XIX. század közepétől növekvő bevándorlásellenesség nemcsak arra vezethető vissza, hogy a született amerikai munkások és farmerek féltették a munkájukat az olcsó bérmunkásként, illetve sztrájktörőként felhasználható, helyi viszonyokban járatlan, angolul nem beszélő bevándorlóktól. Az 1840-es, 1850-es években még ennél is fontosabb szerepet játszott az angolszász-protestáns lakosság széles csoportjainak bizalmatlansága, ellenséges érzülete és indulata a katolicizmussal szemben. Az 1845 és 1849 közötti írországi ún. *nagy éhínség* következtében írek tömegei szóródtak szét Észak-Amerika és Ausztrália felé. Az Egyesült Államokban a katolikus írek váltak a célpontjává azoknak a protestáns fanatikusoknak, akik az angol reformáció történetén és a puritán hagyományokon nevelkedve gyűlölték a „pápistának” nevezett katolikusokat.

Az 1844-ben alakult Know-Nothing (Nemtudom) nevű katolikusellenes mozgalom számos karikatúrában és röpiratban vádolta azzal az amerikai katolikusokat, hogy összeesküvést szőnek a pápa világuralma érdekében (Anbinder 1992, Frank 2018). Korabeli karikatúrákon a katolikus iskola termében kifeszített USA-térképre a pápa árnyéka vetül, más karikatúrán püspöksüveget viselő emberek másznak elő a tengerből, akik messziről krokodilnak

1 The Omaha Platform: Launching the Populist Party, http://historymatters.gmu.edu/d/5361/ (utolsó letöltés: 2018. VIII. 20.).

2 Uo.

látszódnak.[3] A Know-Nothing mozgalom csak az 1850-es évek végén tűnt el, éppen az Észak-Dél konfliktus kiéleződésének következtében. A tagság rabszolgaságellenes, vagyis abolicionista része a Republikánus Párthoz csatlakozott, ezzel a mozgalom meggyengült, és a polgárháború kezdetére föloldódott Lincoln pártjának árnyékában (Frank 2018). Az írellenes és katolikusellenes érzület azonban túlélte a polgárháború időszakát, és a Ku-Klux-Klánban ismét szervezeti formát öltött.

A külföldiellenesség nemcsak egyénileg a bevándorlók ellen irányult, hanem a nagyhatalmak ellen is. A populisták nem voltak mentesek az anglofóbiától, amelynek szintén mély gyökerei voltak az amerikai eszmetörténetben (Hofstadter 1962). Hogy Nagy-Britannia miként került a Néppárt propagandájának központjába, könnyen érthető. Az amerikai függetlenségi háború emléke mellett nem szabad elfeledkezni arról, hogy Nagy-Britannia ekkor a pénzügyi világ központja és így könnyen diabolizálható volt a gazdasági kérdésekben járatlan egyszerű farmerek számára. Emellett olyan érzületi tényezőkkel is számolni kell, mint az 1812-es angol-amerikai háború (amely az egyetlen alkalom volt, amikor ellenséges katona betette a lábát Washingtonba), a folyamatos határviták az amerikai-kanadai határ mentén, valamint sok amerikai álma Kanada meghódításáról, illetve az a meggyőződésük, hogy a köztársasági államforma felsőbbrendűbb a monarchiánál (Peterecz 2016). Más kérdés, hogy éppen a XIX. század végén egyre többen hangsúlyozták a politikusok és a publicisták soraiban a két angolszász hatalom összefogását az „angolszász-teuton faj" két ágának egyesítéseként (Egedy 2016). Mivel a populista mozgalom északkeleti szárnya erős nagyvárosi ír bázissal is rendelkezett, számolni kell az írek hagyományos angolellenességével is, amely jó táptalajt jelentett a Nagy-Britanniát bíráló röpiratok számára.

Oroszország hasonlóan veszélyforrásként merült fel a populista röpiratokban, igaz, másként, mint Nagy-Britannia: nem gazdasági, pénzügyi, hanem politikai fenyegetésként. Mary Elizabeth Lease populista és szüfrazsett újságíró szerint Amerikát és Európát két óriási veszély fenyegette: „az anarchista terror egyetemes uralma és a világméretű orosz önkényuralom kialakulása" (in Hofstader 1962: 83). Könnyen megmosolyoghatjuk ezt a kijelentést, hiszen 1895-ben, amikor Lease papírra vetette őket, az orosz önkényuralom világuralma eléggé absztrakt fenyegetést jelentett Amerikára. Lease abból indult ki, hogy a reakció és az anarchisták terrorizmusa ugyanannak az éremnek két oldala: mindkettőt az amerikainál fejletlenebb politikai viszonyokra vezette vissza. A „döbbenetes mértékű kivándorlás" orvoslására azt javasolta, hozzanak létre „szabad házát a világ népessége felének", valamint felvetette a feketék és a „keletiek" összekeverését a világ azon trópusi területein, amelyek fehér gyarmatok (in Hofstader 1962: 83). A paternalista, a szerző által jó szándékúnak gondolt, ám a ma emberének döbbenetes érvelés mögött az Egyesült Államokba irányuló tömeges bevándorlástól való félelem húzódott meg.

Megállapítható, hogy a monarchista Európa két módon jelent meg a propagandában: egyfelől mint az amerikai demokrácia ellenpontja, amely azonban kulturálisan hat az amerikai üzleti élet irányítóira (lásd a „rablóbáró" elnevezést, amely párhuzamot von a középkori Európa önkényeskedő főnemeseivel), másrészt mint olyan kontinens, amely emberfölöslegét, ráadásul annak állítólag értéketlen és radikális részét Amerikára zúdítja,a populisták szerint ezzel is gyengítve annak demokráciáját.

Itt kitérőt kell tenni egy másik irányba: az amerikaiak forradalomellenessége felé. Elsőre furcsának tűnhet, hogy forradalomellenességről kell írni egy olyan ország kapcsán, amely maga is forradalom révén nyerte el függetlenségét, ráadásul e forradalom hivatkozása, jellege formálta a nemzet karakterét. Az amerikaiak általában szívesen fogadták az Óvilág politikai menekültjeit, különösen az ún. „48"-asokat, vagyis az 1848-as emigráció tagjait, akik mindenfelől érkeztek, de főleg németek voltak. Ám a bevándorlási hullámok egy járulékos – az amerikai polgárok többsége által nem kívánt – következményt hoztak: a bevándorlók révén számos radikális eszme is megjelent az Egyesült Államokban, így a németekkel a szocialista és az anarchista eszmék. Az írek katolicizmusa is radikálisnak számított a protestáns amerikai környezetben (Peterecz 2016). A XIX. század végén, amikor a radikális és a szocialista eszmék megerősödtek, az amerikai közvélemény nagy része félni kezdett a politikai emigránsoktól. A külföldi-ellenességtől a Populista Párt sem volt mentes, ahogyan annak bemutatására a következő fejezetekben kísérletet teszek.

3 America's dark and not-very-distant history of hating Catholics, https://www.theguardian.com/world/2015/sep/12/america-history-of-hating-catholics (utolsó letöltés: 2018. VIII. 16.).

## Barát és ellenség

Carl Schmitt jogász és politikatudós szerint minden politikának célja a barát és az ellenség elkülönítése. Ebben az írásomban nem vállalkozhatok arra a feladatra, hogy részletesen elemezzem, miként szolgálta ki a schmitti politikafelfogás a hitleri rendszert és annak a náci pártnak a weimari demokráciát felszámoló törekvéseit, amelynek maga Schmitt is tagja volt (Schmitt 1994, Techet 2012).[4] A barát-ellenség megkülönböztetés csak az egyik összetevője a politikai aktorok sokrétű, bonyolult viszonyrendszerének, ám a német politikatudós barát–ellenség megkülönböztetése kétségtelenül része a politika világának, és alkalmazható a XIX. század végi Egyesült Államok viszonyaira. Annál is inkább, mert a XIX. század végi Egyesült Államokban elemi erővel tört fel a társadalmi elégedetlenség az 1870-90-es években, és sem az angolszász tradíciójú „korlátozott hatalom", sem a demokrácia intézményei nem voltak képesek az elégedetlenség levezetésére – legalábbis a kortársak így látták.

A populista mozgalom kétarcúságára jellemző, hogy miközben progresszív követeléseket fogalmazott meg (ilyen a jövedelemadó, a vasút-, a távíró- és a telefontársaságok állami felügyelete, a vasúti tarifák leszállítása), egyebek között az ipari munkásság részére is (nyolcórás munkaidő), aközben kulturálisan a mozgalom gerincét alkotó farmerréteg konzervatív attitűddel rendelkezett, sőt gyakran kijátszható volt a bevándorlókkal, illetve Délen az afroamerikai lakossággal szemben (Zala 1975). Ez utóbbi vezetett el oda, hogy a déli farmermozgalom azon irányzatának, amely őszintén vallotta a színhatáron felülemelkedő fehér-fekete összefogást, számos támadást kellett eltűrnie, és az 1892-es választási kampány során a déli, georgiai születésű populista alelnökjelöltet, Thomas E. Watsont sok déli városban záptojással fogadták (Saloutos 1960).

Az a kérdés, találhatunk-e olyan elemeket a Populista Párt korabeli propagandájában, esetleg magában a programban, amelyek bármilyen módon az antiszemitizmussal és rasszizmussal rokoníthatók. A párt társadalmi programja egyértelműen minden amerikai kisember védelmét vállalta, régióra, foglalkozásra, bőrszínre való tekintet nélkül. Egyetlen pont van, ami manapság riasztó lehet: a bevándorlás korlátozása. Ennek, mint láthattuk, régi hagyományai voltak az amerikai közgondolkodásban (Scheffer 2016, Frank 2018).

A protestáns hagyományból eredeztethető népi „pápistaellenesség" alighanem befolyásolta sok protestáns populista gondolkodását. Ám volt egy szociális összetevője is a kérdésnek: a populisták jelentős része az amerikai kisembert a farmerrel azonosította, és nem tudott mit kezdeni a nemzettől idegennek tekintett nagyvárosok nyomornegyedeiben összezsúfolódott bevándorlókkal. Hofstadter (1962) szerint mély kulturális, szocio-kulturális szakadék tátongott az általa „jenki eszme" *(Yankee Idea)* néven említett angolszász-protestáns-demokratikus értékrend és a bevándorlók hagyományrendszere, kultúrája között. Az utóbbiak ismeretlenül mozogtak az amerikai demokrácia viszonyai között, ezért könnyen befolyásolhatók voltak. A gyökértelen bevándorlók kiszolgáltatottabbak voltak a helyi főnökök, *„boss"*-ok befolyásának, és akár sztrájktörőként is igénybe vehették őket. A bevándorlás-, a nagyváros- és az elitellenesség tehát összekapcsolódhatott egymással, és a korabeli populista propaganda gyakran élt ezzel.

Mielőtt megvizsgálnánk a populizmus ellenségképét, érdemes számba venni, hogy az amerikai populizmus egyik szigorú kritikusa, Hofstadter miként vélekedett a mozgalomhoz csatlakozók attitűdjeiről. Hofstadter (1962: 9) szerint a mozgalom a „jenki-protestáns politikai hagyományokra és a középosztálybeli életmódra" épült. Ennek a „jenki-protestáns" hagyománynak a része – Hofstadter elmélete szerint – a polgárok részvétele a közügyekben, a politikai részvétel elsőbbsége a személyes szükségletekkel szemben, és az a meggyőződés, hogy a kormánynak feladata van abban, hogy erkölcsösebbé tegye a közéletet és a társadalmat. Hofstadter szembeállítja ezzel az amerikai felfogással az európai bevándorlók által hozott hagyományokat, amelyeket a familiaritás (a családközpontúság), hierarchia és tekintélytisztelet hármasságával jellemez. Mindazokat a csoportokat, amelyek nem illettek a hagyományosan „jenki-protestáns éthosznak" tekintett tradícióhoz (demokrácia, a megosztott hatalom elve, puritanizmus, vallásosság, a magánélet és a közélet különválasztása, a kemény munka dicsérete, a dologtalanság elutasítása, horizontális mobilitásra való hajlandóság), gyanakvás övezte a populizmus bázisát jelentő vidéki, falusi, agrárius rétegekben.

4 Egyetértve Techet Péterrel (2012: 134): „Azon kérdéseket, amelyeket Schmitt – persze a provokácio nem ritkán gonoszkodó vágyával – felvet, nem söpörhetjük le a politika- és a jogtudomány asztaláról olyan álszent érvekkel, hogy Schmitt kérdései voltakepp egy gonosz ember gonosz kérdései. […] *Schmitt-tel* igenis kell es tudunk gondolkodni: ami nem jelenti azt, hogy *Schmittkent* kellene válaszolnunk."

## A populista mozgalom és az ún. „négerkérdés”

Felvethető a kérdés, mi jellemezte a populista mozgalmat a déli afroamerikai lakossággal kapcsolatban. A tisztánlátást ebben a kérdésben megnehezíti, hogy hajlamosak vagyunk a populista mozgalmat egyes személyeken keresztül megítélni. 1908, azaz a Populista Párt felbomlása után csalódottságában nem kevés néppárti politikus jutott el (vagy jutott vissza?) a fajvédő álláspontig. 1915-ben a második Ku-Klux-Klán lépett színre, a feketék mellett a katolikusokat, a zsidókat, a szakszervezeteket jelölve meg ellenségként. Szenzációt jelentett, hogy a korabeli híradások szerint a Klán néhány igazi politikai „nagyágyút" is soraiban tudhatott, köztük két olyan déli politikust, aki a megelőző évtizedekben az agrárpopulista mozgalom szervezőiként vált ismertté: Tom E. Watson georgiai képviselőt és James Harvey „Cyclone" Davis texasi képviselőt (Goodwyn 1976). Különösen Watson szereplése meglepő, hiszen nevezetes, *A déli négerkérdésről* című 1892-es esszéjében még a két „déli faj" összefogását hirdette a „jenki tőkés" személye és osztályérdekei ellen – igaz, a déli fehérek paternalista vezetésével.[5] Bár – Davisszel ellentétben – nem került elő egyértelmű bizonyíték Watsonnak a Klánhoz való csatlakozásáról, ám akár tagja volt a szervezetnek, akár nem, politikusi pályája hátralévő részében igyekezett meglovagolni az antiszemita és katolikusellenes érzelmeket (Goodwyn 1976, Krugman 2010).

A XIX. század végén fekete farmerek és bérlők, napszámosok is részt vettek a populista mozgalomban, sőt az 1887-ben megalakult Színesbőrű Farmerek Nemzeti Szövetségének 1,2 millió tagja volt. Egy R. M. Humphrey nevű fehér baptista lelkész nevéhez köthető a Színesbőrű Farmerek Nemzeti Szövetségének megalakulása. A legtöbb afro-amerikai tagja a szövetségnek Alabamában volt (kb. 100 ezer fő), utána következett Dél-Karolina (kb. 90 ezer fő), Mississippi (kb. 90 ezer fő), Texas (kb. 90 ezer), majd Georgia (kb. 84 ezer fő), és sokan éltek Alabamában, Louisianában, Georgiában, Virginiában, Tennessee-ben, Észak-Karolinában és Kentuckyban (Saloutos 1960). A szervezetlen déli fehér farmerek számára a feketék elsődleges bűnbakok voltak – az északiak, a „jenkik" mellett –, és minden bajért a feketéket tették felelőssé. Mivel a populisták – miként ekkor Watson is – a „két déli faj" összefogását hirdették, ahogyan Saloutos (1960: 151) fogalmazott, „a populizmus eretnekség volt a legtöbb déli számára".

Az északi és a déli populisták ugyan hangoztatták a polgárháború véres emlékének eltemetését, és tőlük telhetően ösztönözték az egykor egymás ellen harcoló, Yankee Will (Jenki Vili) és Johnny Rebel (Lázadó János) becenévvel illetett északi és déli kisemberek megbékélését, valamint közös harcukat egy szabadabb, jobb hazáért, ám a hagyományos jenki- és feketeellenes attitűdöket nehezen lehetett megváltoztatni. Jól jellemzi a helyzetet, hogy az első farmermozgalom, az 1867-ben alakult Grange vezetősége kénytelen volt engedményt tenni a déli tagságnak, és nem bátorította kellően a feketék egyenrangú részvételét a déli „udvarházakban". Az államok tagságának döntésére bízták, engedélyezik-e feketék csatlakozását a helyi szervezethez. Így a legtöbb esetben Délen külön fehér és fekete „udvarházak" alakultak (ez a párhuzamosság persze megosztotta az erőket), egy udvarház, a georgiai Grange pedig egyenesen a Ku-Klux-Klán fiókszervezetének vádját vonta magára (Saloutos 1960).

Az 1892-es elnökválasztási kampány azt jelezte, hogy a déli lakosság széles rétegei nem jutottak túl a polgárháború emlékén. A Populista Párt elnökjelöltje, James B. Weaver északi volt, alelnökjelöltje, Tom E. Watson déli fehér, és az utóbbi tanácsadója és fő szónoka, Henry S. Doyle fekete lelkész. A hármasfogat lefedte az ország lakosságát, ám a déli fehér soviniszták nem hatódtak meg. A déli kampányút valóságos vesszőfutásnak bizonyult. Különösen Watson volt célpontja a szidalmak, záptojások és kövek záporának, mert a jenki- és feketeellenességben nevelt kisemberek a georgiai ügyvédben árulót láttak, aki szerintük meggyalázta a „régi Dél" emlékét, amikor egy volt északi katonatiszt és a Konföderációt elpusztító Republikánus Párt volt politikusa mellé állt (Saloutos 1960, Goodwyn 1976). Saloutos egyenesen úgy fogalmazott, hogy a Dél volt a populizmus „sírja". Weaver és Watson nem vették figyelembe a szívósan továbbélő regionális és faji előítéleteket. A populisták lassan visszavonultak a déli feketék és fehérek összefogásának hangos propagálásától, már csak saját életük megóvása miatt is, és a Legfelsőbb Bíróság 1896-os döntése gyakorlatilag törvényerőre emelte a faji szeparációt az „elkülönített, de egyenlő" elve alapján (Sellers et al. 1999). A szeparáció szelleme túlélte a populizmust, és ahogyan Watson meg Davis későbbi pályája mutatja, a populisták is kapituláltak az országot elöntő előítéletek előtt, amelyek persze nem csak a feketéket sújtották.

5 Watson, Thomas E.: The Negro Question in the South, https://msuweb.montclair.edu/~furrg/spl/tomwatson.html (utolsó letöltés: 2018. VIII. 2.).

## Antiszemitizmus és külföldi-ellenesség

Vajon antiszemita volt-e a Néppárt? Ebben a kérdésben a leginkább Sarah E. Van De Vort Emery *Hét pénzügyi összeesküvés, amellyel rabságba akarják dönteni az amerikai nemzetet* című röpiratára és William Jennings Bryan „aranykeresztre feszített Emberiség" metaforájára szokás utalni (Szabó 2003). A röpirat és Bryan kampánya is az üzletemberek, a plutokrácia ellen irányult, amely hatalmában tartja az amerikai politikát. Egyik sem kifejezetten a zsidó üzletembereket vádolta. Egy másik neves populista újságírónő, Mary Elizabeth Lease a demokrata párti Grover Cleveland elnököt a „zsidó bankárok és az angol arany ügynökének" minősítette (in Hofstadter 1962: 79).

A zsidóság és Nagy-Britannia tehát egyszerre kap szerepet a populista propagandában. Ám találhatunk bőven a zsidósággal szimpatizáló kijelentéseket is, például Bryantől:

> „Ellenfeleink rendre úgy próbálják beállítani, mintha egy fajt támadnánk, amikor felszólalunk a Rotschildok pénzpolitikája ellen. De ez nem így van. Ugyanúgy ellenezzük J. Pierpont Morgan pénzpolitikáját, ahogyan ellenezzük a Rotschildokét. Nem egy fajt támadunk, hanem a kapzsiságot és fösvénységet, ami viszont nem ismer sem embert, sem istent. Nem ismerek még egy olyan népünkből való csoportot, amely jobban együtt tudna érezni a küszködő néptömegekkel, mint a zsidó faj" (in Pollack 1960: 494).

A populisták éppúgy küzdeni kívántak a hazai és baptista vallású Rockefeller, mint a külföldi és zsidó vallású Rotschild befolyása ellen. Hogy a Rotschild család előkerült a populista beszédekben, írásokban, az valószínűleg nem annyira a zsidóságuknak köszönhető, mint annak, hogy külföldiként könnyen megbélyegezhetők voltak, így alapozva az amerikai kisemberek egy részének külföldiellenes érzelmeire.

A külföldi megfogható formában a bevándorlót jelentette. Az 1860-as évektől meginduló nagy bevándorlási hullám kiinduló pontja már nem Nyugat- és Észak-Európa volt, hanem Közép- és Kelet-Európa, valamint Dél-Itália (Rice 1977). Az, hogy az új, ismeretlen nyelvű, furcsa öltözetű bevándorlók a munkásság sorait bővítették, szintén félelemmel töltött el sokakat. E ponton csatornázódik be a bevándorlás-ellenességbe a nagyváros- és ipar-ellenesség, amely a falusi Amerika számára idegen tényezőket (nagyváros, modernizáció, nagyipar) mosott egybe. Az 1870-es évektől még egy érzelmi töltettel kell számolni: a radikalizmustól és az anarchizmustól való félelemmel. A korabeli sajtó mindent megtett azért, hogy az anarchisták és a mérsékelt munkásszervezetek összemosásával kriminalizálja az utóbbiakat.[6]

Az amerikai polgárok mind nagyobb része nyugtalansággal tekintett az újonnan jött bevándorlókra, és ebben az érzületben a hagyományos nativizmus keveredett a társadalmi *status quo* védelmével. Noha a populisták a pénzügyi elit, a plutokrácia ellen harcoltak, abban osztoztak a társadalom felsőbb osztályaival, hogy az amerikai államformát, életmódot és a „jenki-protestáns" értékeket tekintették a legjobbnak, a legideálisabbnak. Ennélfogva az újonnan jött és felforgatónak titulált eszmék, amelyek ellentétesek voltak a hagyományos amerikai életmóddal és vallásossággal – mint a szocializmus, az anarchizmus, az ateizmus –, elutasításra találtak. Így válik érthetővé az anarchistáktól való félelem, amely sajnos – miként az 1886-os Haymarket téri események következményei mutatták – konvertálható volt bevándorlásellenességgé.[7]

A bevándorlásellenesség nemcsak az európai bevándorlókat sújtotta, hanem a kínaiakat is, sőt Kaliforniában elsősorban őket. A kínaiak nagy számban érkeztek a vasútépítésekre, és az 1877-es kaliforniai vasútépítő sztrájk során a sztrájkoló munkások San Franciscóban a kínaiak ellen fordultak. Az ír David Kearney vezette Kalifornia Munkásainak Pártja követelte a kínaiak bevándorlásának tilalmát (Tindall 1984).

Hozzá kell tenni mindehhez, hogy a szélsőségességbe vitt nativizmus egyáltalán nem volt ismeretlen a tágabb amerikai környezetben. Sőt, éppen a bevándorlás kérdése miatt, valamint a társadalomtudományok fejlődése és a divatos szociáldarwinizmus miatt a nativizmus virágkorát élte a századfordulón. 1916-ban Madison Grant *A nagy faj vége*

6 The Molly Maguires. The Irish Story, http://www.theirishstory.com/2013/07/09/the-molly-maguires/#.W4WFuM4zbIU (utolsó letöltés: 2018. VIII. 20.).

7 The Chicago Anarchists, https://www.marxists.org/archive/eleanor-marx/works/chicago.htm (utolsó letöltés: 2018. VIII. 20.).

című könyve a szociáldarwinizmus és ekkoriban divatos eugenika alapján érvelt a bevándorlás ellen (Frank 2007). A populisták bevándorlásellenes érvei nem érthetők meg az amerikai közvélemény egészének attitűdjei nélkül, ahogyan a populista táborban sporadikusan föllángoló külföldi-ellenes érzelmek is tágabb kontextusba, az amerikai kivételesség tudatába illeszkednek, amelynek mélyén a monarchista Európával szembeni ellenérzés is meglapult.

## Ellenségképek a későbbi populista mozgalmakban

A XIX. századi populizmust fontos elkülöníteni a későbbi, hasonlóan populizmusnak nevezett irányzatoktól, mozgalmaktól. Az 1929–33-as világgazdasági válság idején több politikus is megpróbált kialakítani saját, „egyszemélyes" populizmust. Ahogyan Bozóki András (1994: 39) fogalmazott: „A populista politikai gondolkodásmód és a politikai stílus túlélte a párt és a mozgalom bukását." A populizmus tartalma átalakult az amerikai történelemben, de bizonyos elemek (például a nativizmus, a nagyváros-ellenesség) valamennyi populistának nevezett eszmei irányzatban kimutathatók. A továbbiakban a XX. századi amerikai populizmusokat elemzem, amelyek egyöntetűen a politikai populizmus kategóriájába tartoznak, mivel nem kizárólag a régi populizmus hagyományos agrárbázisához kötődtek. Ezt az új, a régi populizmus retorikai elemeiből építkező politikai populizmust leginkább négy névvel szokták illusztrálni: Huey P. Long, Charles Coughlin, Joseph McCarthy és George Wallace nevével.

Huey P. Long, Louisiana kormányzója előállt egy saját, részben a progresszív hagyományokra építkező populizmussal. 1934-ben meghirdette „Every Man a King" *(Minden ember király)* című kampányát. 5000 dollárt ígért segélyként a családoknak, és 2500 dollárt minden munkásnak évi jövedelemként, nyugdíjat, a munkaórák csökkentését és jutalmat a veteránoknak (Tindall 1984).

Charles Coughlin detroiti pap keresztutat jelez a populizmus történetében, több szempontból is. A rádiós szónoklatai révén híressé vált Coughlin volt az első médiapap, az első rádiós prédikátor. Míg a korábbi populisták egy adott társadalmi réteghez kötötték a nép fogalmát, a „farmer" és a „munkás" kategóriájához, addig Coughlin hivatkozási alapjává az „amerikai kisember" vált. Az urbánus környezetben élő, az amerikai autógyártás központjában prédikáló Coughlint semmilyen szempontból nem nevezhetjük agrárpopulistának. Kezdetben támogatta a rooseveltí New Dealt, azt Krisztus ügyének minősítve *(„New Deal is Christ's Deal").* Később már azt mondta, hogy Roosevelt meghátrált a nagytőke előtt, és 1934-ben megalapította a *Társadalmi Igazságosság Nemzeti Unióját* (Tindall 1984). A Couglin-jelenség azért fontos, mert bevitte a populista stílust (de nem magát a régi populizmust!) a munkásság és az alsó középosztály körébe, amelynek egzisztenciája megrendült a válság miatt. Mindehhez olyan médiumot használt – a rádiót –, amely nem állt a korábbi populisták rendelkezésére. A rádió révén lehetővé vált a távol lévő elégedetlenek elérése és a lokális szerveződési kereteken való túllépés.

Coughlin 1936 után ijesztő antiszemita retorikával fűszerezte az amerikai politikai és pénzügyi elit bírálatát. Korábbi bálványát, Rooseveltet is a zsidó bankárok bábjának minősítette, és eljutott Hitler és a militarista Japán dicséretéig.[8] Az általa alapított Keresztény Front utcai hecceket szervezett a zsidók megfélemlítésére. Arthur Miller *Gyújtópont* című regényében megidézte Coughlint, neve említése nélkül. A félelmetesen szónokló pap ugyan Bostonból érkezik a New York-i gyűlésre, nem Detroit-ból, ám ugyanazt a hatást éri el. Adjuk át a szót Millernek, illetve „hősének":

> „Azért jöttem ide közétek, jó emberek, ma este, ebben a szörnyű hőségben, hogy üzenetet hozzak egy másik városból. Egy másik városból, amely az én szememben szépséges, de bemocskolták és keresztre feszítették azok, akik a gyűlölet magvait hintik el, és a gyűlölet vetésén híznak. Egy olyan városból, amely valamikor szilárdan állt függetlensége kőszikláján, mint ahogy szilárdan állt egy másik korszakban is, amikor Amerika a legsilányabb teát a tengerbe zúdította, úgy értem, minden idők legocsmányabb zsarnokságát!" (Miller 1961: 235).

8 Albin Krebs: Charles Coughlin, 30's 'Radio Priest'. *New York Times*, October 29, 1979, https://www.nytimes.com/1979/10/28/archives/charles-coughlin-30s-radio-priest-dies-fiery-sermons-stirred-furor.html (utolsó letöltés: 2018. II. 23.).

A szónoklatban a „keresztre feszítés” metaforája felidézi az 1896-os elnökválasztás demokrata párti, de populisták által is támogatott elnökjelöltje, William Jennings Bryan szavait az „Emberiség aranykeresztre feszítéséről”, amely toposszá vált a populista gondolatrendszerben. A „tengerbe zúdított tea” pedig az amerikai forradalom egyik fontos előzményét, az 1773-as bostoni teadélutánt idézi fel (Sellers et al. 1999). Az 1941-es japán orvtámadás, majd a világháborúba való amerikai belépés megpecsételte a náciszimpatizáns mozgalmak sorsát, beleértve Coughlin mozgalmát is. Coughlin a háború után nem talált vissza a közéletbe, korábbi befolyását soha nem nyerte vissza.[9] A detroiti rádiós pap sorsa mutatja, hogy az 1930-as évek válsággal telített levegőjében a baloldali indíttatású populizmus és a szélsőjobboldal találkozhatott a társadalmi problémák talaján, egy karizmatikus szónok és újszerű médium közvetítésével. Coughlin és társai kudarca azonban bizonyította a roosevelti New Deal sikerét. Az amerikai társadalom széles tömegei sorakoztak fel a társadalmat megreformáló elnök mögé, és a Coughlin- meg Long-féle szélsőjobboldali színezetű egyszemélyes populizmus kifulladt.

Az 1950-es évek légkörében az amerikai közéletben a kommunista fenyegetés jelentette az elsőszámú ellenséget. Az Amerikai Kommunista Párt soha nem kapott több szavazatot néhány tízezernél, veszélyességét nem is a belső támogatottság ereje adta, hanem a külpolitikai ellenség, a Szovjetunió iránti lojalitása. Másik oldalról Joseph McCarthy wisconsini szenátor, a Republikánus Párt politikusa tekinthető a negatív populizmusértelmezés egyik generálójának. 1950 és 1954 között McCarthy egyre-másra vádolt meg neves közéleti személyiségeket, művészeket, írókat, katonatiszteket, politikusokat kommunista érzület vagy kommunistabarátság gyanújával. Ez az ún. *boszorkányüldözés*, amelynek Hollywood számos nagysága és az amerikai értelmiség számos kiváló alakja áldozatul esett, nem függetleníthető a hidegháborús pszichózistól, a „második vörös veszélytől” (Sellers et al. 1999, Andor 2002).[10] McCarthy 1950-ben közölte, hogy listával rendelkezik 250 kommunistagyanús személyről, akik az amerikai államapparátusban dolgoznak. A wisconsini szenátor végül már az Eisenhower-adminisztrációnak is egyre kellemetlenebbé vált, mire McCarthy a republikánus elnök ellen fordult, és bocsánatot kért az amerikai néptől, amiért az Eisenhowerre való szavazásra buzdította az amerikai polgárokat. 1954 decemberében a szenátus elmarasztalta a szenátort, és ezzel vége szakadt McCarthy politikai pályájának (Sellers et al. 1999).

Sokan úgy látták, hogy a kommunizmus és a mccarthyzmus által harapófogóba szorított amerikai demokrácia túl gyenge, hogy ellenálljon a totalitarizmusnak. Ezt a látásmódot az indokolta, hogy úgy tűnt, a társadalom kész feláldozni az egyéni szabadságjogokat a nemzetbiztonság oltárán. Ráadásul McCarthy szónoklataiban tetten érhető volt az értelmiség-, a nagyváros- és a kultúrkritika, amelyet igen könnyen lehetett idegenellenességként interpretálni. Az ún. „hidegháborús liberálisok” az 1950-es években úgy értelmezték újra a populizmust, mint egy protofasiszta mozgalmat. Hidegháborús liberálisoknak nevezték azokat a politikusokat, akik támogatták az egyenlőség és a demokrácia értékét, és elutasították mind a kommunista eszmét, mind a mccarthyzmust. Arthur Schlesinger tekinthető az előfutáruknak, aki már egy 1949-es írásában felvetette – a totalitarizmuselméletet megelőlegezve – a kommunizmus és a fasizmus/nemzetiszocializmus azonosságát. Daniel Bell amerikai szociológus egy 1954-es Columbia Egyetemen előadott előadásában a mccarthyzmust interpretálta populizmusként (D’Eramo 2013). Ettől kezdve a populizmus egyértelműen negatív konnotációt kapott az amerikai politikai életben, és a liberalizmussal állították szembe, dacára annak, hogy maga a populizmus is felkarolt szociális és liberális reformokat.

A populista gondolkodásmódnak és stílusnak az agrárpopulizmustól való elszakadása az 1960-as években gyorsult fel. A Demokrata Párt új fordulata, az afroamerikai népesség emancipációja melletti elköteleződés drámai fordulatot eredményezett a párt hagyományos déli hátországában, a fehér kisemberek körében. A bőrszínhatár kérdése megosztotta a déli fehér társadalmat. Ugyanakkor a Republikánus Párt mindinkább felismerte, hogy a tagállami jogok védelmével képes lehet megnyerni magának a déli fehéreket, akik többségükben addig a Demokrata Pártot

9 Uo.

10 Az első „vörös veszély” 1919–1920-ra tehető. A radikalizmustól és a munkásmozgalomtól való félelemnek voltak korábbi gyökerei, így az 1917-es oroszországi forradalmak által keltett hisztériából fakadó félelmek termékeny talajra hulltak. Az I. világháború idején az amerikai kormány drákói intézkedéseket hozott a szólás- és a sajtószabadság korlátozására. Önkéntes civil csoportok a magánélet szentségét és a *habeas corpus*t, tehát az angolszász-amerikai hagyományokat lábbal tiporva német-amerikaiakat, pacifistákat és szervezett munkásokat zaklattak, bántalmaztak, néha meggyilkoltak. Az idegengyűlölet és a radikálisok iránti ellenszenv tovább nőtt az 1917-es forradalmak hatására, amit 1919-ben a baloldalellenes politikusok használtak ki. Az 1919-es sztrájkhullám nyomán a kormány megközelítőleg 4000 embert vett őrizetbe, és 250 személyt deportáltak a Szovjetunióba (Sellers et al. 1999).

támogatták.[11] Az 1968-as választást mérföldkőnek tekintik az amerikai politikai életben. Ez volt az év, amikor a Demokrata Párt végleg elveszítette a déli államokat. Alabama egykori demokrata párti kormányzója, a rasszista George Wallace az általa alapított Amerikai Függetlenségi Párttal elvitte a Mély Dél öt államát (Arkansas-t, Louisianát, Mississippit, Alabamát és Georgiát), míg Nixon győzött Floridában, a két Karolinában és Teneessee-ben. A régi Délből gyakorlatilag csak Texas szavazott ekkor a demokrata jelöltre, Hubert Humphreyra.[12] A Függetlenségi Párt megosztotta a Demokrata Párt hagyományos bázisát, a fehér kispolgári és munkásrétegeket, míg ugyanezen csoportok másik része már a Republikánus Párt felé orientálódott.

Nyilvánvaló, hogy Coughlin és Wallace nézetei egyfajta populista stílust követtek, de ez csak stílus volt, illetve gondolkodásmód. A századvégi agrárpopulizmus társadalompolitikai értékeitől messzire eltávolodtak, míg a nativista toposzt megőrizték. Látható, hogy Coughlin esetében az antiszemitizmus, Wallace mozgalmában a feketeellenesség, McCarthy sajátos populista stílusú antikommunista kampányában a baloldali értelmiség kapott kitüntető szerepet, míg Long kampányában ilyen vallási, rassz- vagy politikai-eszmei alapon egyneműsíthető ellenségképzésről nem beszélhetünk, ott a gazdasági elit maradt a „kisember" egyedüli ellensége. Abban az összes egyszemélyes populizmus megegyezett, hogy a vezető a nép egyszerű fiára, a „kisemberre" hivatkozott. Hogy mit akar a nép, azaz a „kisember", azt persze a vezető artikulálja. Retorikai síkon ezek az egyszemélyes populizmusok éltek a XIX. századi agrárpopulizmusra, sőt a jeffersoni és puritán tradíciókra tett utalásokkal, de a populizmust elszakították eredeti osztály- vagy rétegbázisától. Míg az eredeti populizmus – minden nativista rétege ellenére – céljaiban, programjában mégis inkább baloldali demokrata mozgalomnak tekinthető (persze, a baloldalt a XIX. századi amerikai értelemben véve), addig Coughlin mozgalma már egyértelműen a szélsőjobboldal felé térítette a populista stílust, McCarthy és Wallace pedig szintén a saját pártjukkal, politikai családjukkal – egyfelől a Republikánus, másrészt a Demokrata Párttal – lassan szembeforduló szélsőjobboldali szárnyat képviselték.

## Összegzés és következtetések

A farmerek, munkások, a társadalmi problémák iránt érzékeny tanárok, tanítók, újságírók, közgazdászok által alapított Populista Párt ugyan rövid életű volt. Egy mozgalom hatását azonban nem a politikai szervezet sikerességén kell lemérni (a sikeresség mércéje amúgy is képlékeny), hanem a társadalmi hatáson: a populista mozgalom túlélte a pártot, és társadalmi programja részben az Amerikai Szocialista Pártban, részben a progresszivista mozgalomban, illetve a Demokrata Párt roosevelti New Deal-politikájában tört utat magának. Mint politikai beszédmód, stílus, észjárás, a populizmus logikája, a nép és a Wall Street szembeállítása máig hat az amerikai politikára, a kétpártrendszer mindegyik szegmensében. Sőt „egyszemélyes populizmusokról" beszélhetünk, ha a csupán egyéni kvalitásaikkal és kapcsolati hálójukkal, lokális ismertségükkel a politikai porondra lépő közéleti szereplőkre gondolunk, olyanokra, mint akár Huey P. Long, Charles Coughlin és George Wallace, vagy Ross Perot és Donald Trump. Igaz, az utóbbi szereplők nem a XIX. század végi agrárpopulizmus örökösei, mint ahogyan az amerikai agrártársadalom is összezsugorodott. Ám a populizmus népbarátsága politikai elemként jelen van a gondolkodásukban.

Konklúzióként megállapítható, hogy a populizmusnak voltak etnikai és vallási alapon körülhatárolható ellenségképei, noha meg kell jegyezni, hogy a populizmus mindvégig színes bázisra támaszkodott. Hofstadter a populizmus agrármítoszára és a „jenki-protestáns" imázsra vezette vissza a populisták bevándorlókkal szemben viseltetett ellenséges érzületét. Az, hogy bizonyos populisták eljutottak a fajvédő szellemiségig, vagy az, hogy már populistaként is nativista alapról bírálták a bevándorlást, látszólag Hofstadter tézisét igazolja.

De figyelembe kell venni azt is, hogy az ellenségképek nem magából a populista mozgalomból, annak célkitűzéseiből, ideológiájából fakadtak, hanem abból a társadalmi, kulturális környezetből, amelyben a populista mozgalom kifejlődött. Nehéz volt nem nativistának lenni abban a környezetben, amely telítve volt a nativista előítéletekkel (Frank 2007).

11 Election of 1968. *The American Presidency Project,* http://www.presidency.ucsb.edu/showelection.php?year=1968 (utolsó letöltés: 2018. II. 23.).

12 Uo.

Emellett egyértelműen kimutatható az amerikai kivételesség mítoszának visszacsengése a populisták beszédeiben és írásaiban. Liberális, konzervatív, baloldali egyetértett az amerikai kivételesség puritán hagyományokig húzódó mítoszában (Peterecz 2016). A populisták szerint a kivételességet egyrészt „felülről" fenyegették a milliomosok, akiket felelőssé tettek a munkások elnyomorodásáért, a farmerek tönkretételéért, a politikai életet átszövő korrupcióért stb., végsősoron az amerikai hagyományok (egyenlőség, igazságosság, demokrácia) lábbal tiprásáért, másrészt pedig Európa irányából. A monarchista Európa két módon jelent meg a propagandában: egyfelől mint a demokrácia ellenfele, másfelől mint a bevándorlás révén veszélyforrás (Goodwyn 1976).

Az amerikai populista mozgalomban a nagyváros- és a kapitalizmusellenesség összekapcsolódott, konvertálódhatott a nativizmussal és bevándorlás-ellenességgel. Mindez azonban véleményem szerint nem a mozgalomból immanensen következett, hanem az amerikai társadalmi konfliktusok következményeként alakult ki. A populizmus olyan gyűjtőmedence volt, amelybe mindenfelől – a farmerektől a Munka Lovagjaiig, a déli farmerektől az északi farmerekig, az utópisztikus szocialistáktól a szüfrazsettekig – áramlottak a legkülönfélébb eszmei áramlatok. Természetes, hogy magukkal hozták előítéleteiket.

A későbbi „egyszemélyes" populizmusok – Coughliné, Wallace-é – erre a kirekesztő gondolati sémára építettek, ám mellőzték a populista mozgalom valódi társadalompolitikai hagyományait. Míg a századvégi agrárpopulizmus – minden idegenellenessége dacára – jogbővítő, addig az egyszemélyes populizmusok jogszűkítő programmal léptek föl, a „kisemberpártiságot" etnikai, felekezeti szempontból szűkítették, és a sztereotípiákat jóval szélesebb körben terjesztették, kihasználva a tömegmédia előnyeit (amelyek a XIX. század végi populistáknak még nem álltak rendelkezésre). Mindez napjainkban is jelen van az amerikai politikában, de ez már egy másik tanulmány témája lehetne.

## Irodalom


Anbinder, Tyler (1992): *Nativism and Slavery: The Northern Know Nothing and the Politics of 1850s.* New York: Oxford University Press.

Andor László (2002): *Amerika évszázada.* Budapest: Aula Kiadó.

Bozóki András (1994): Vázlat három populizmusról: Egyesült Államok, Argentína és Magyarország. *Politikatudományi Szemle*, 3. évf., 3. sz., 35–68. o.

D'Eramo, Marco: Populizmus és az új oligarchia. *Fordulat*, 1. évf., 22. sz., 6–29. o.

Frank Tibor (2007): Az amerikai Kongresszus és a bevándorláskorlátozás politikái (1879–1914). In: Frank Tibor (szerk.): *Gyarmatokból impérium. Magyar kutatók tanulmányai az amerikai történelemből.* Budapest: Gondolat Kiadó.

Frank Tibor (2018): Az amerikai Kongresszus és a bevándorláskorlátozás politikái (1879–1924). In: Uő.: *Amerika világai.* Budapest: Gondolat Kiadó.

Goodwyn, Lawrence (1976): *Democratic Promise. The Populist Movement in America*. New York: Oxford University Press.

Gyurácz Ferenc (2017): *Populizmus. Tanulmányok 1991–2017.* Budapest: Magyar Nyugat Könyvkiadó.

Hahner Péter (2012): *Az USA elnökei.* Budapest: Animus Kiadó.

Hofstadter, Richard (1962): *The Age of Reform. From Bryan to F. D. R. London*, Jonathan Cape.

Krugman, Paul (2010): *A liberális lelkiismeret*. Budapest: Demos Könyvek.

Laclau, Ernesto (2011): *A populista ész.* Budapest: Noran Libro.

Miller, Arthur (1961): *Gyújtópont*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.

Papp István (2012): *A népi mozgalom története 1920–1990*. Budapest: Jaffa Kiadó.

Pataki Ferenc (1998): *A tömegek évszázada.* Budapest: Osiris Kiadó.

Peterecz Zoltán (2016): *A kivételes Amerika. Az amerikai kivételesség történelmi bemutatása*. Budapest: Gondolat Kiadó.

Pollack, Norman (1960): Hofstadter on Populism: A Critique of the Age Reform. *The Journal of Southern History,* vol. 26, no. 4, pp. 478-500.

Rice, Arnold S. (1977): *American Civilization since 1900*. New York: Barnes & Noble Inc. & Cambridge: Harper & Row Publishers.

Saloutos, Theodore (1960): *Farmer movements in the South 1865–1933*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Scheffer, Paul (2016): *Az érkezési oldal*. Budapest: Osiris Kiadó.

Szabó Márton, szerk. (1998): *Az ellenség neve.* Budapest: Jószöveg Műhely Kiadó.

Charles Sellers, Henry May & Neil. R. Mcmillen (1999): *Az Egyesült Államok története*. Budapest: Maecenas Kiadó.

Szabó Miklós (2003): *Az újkonzervativizmus és a jobboldali radikalizmus története (1867–1918).* Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.

Techet Péter (2012): Carl Schmitt és a nemzetiszocializmus. *Politikatudományi Szemle*. 21. évf., 1. sz., 133–152. o.

Tindall, George Brown (1984): *America. A narrative history*. New York-London: W. W. Norton & Co.

Zala Tamás (1975): *Az Újvilág próbatétele. Társadalomrajz a századforduló Amerikájáról.* Budapest: Kossuth Könyvkiadó.

## Online források

Albin Krebs: Charles Coughlin, 30's 'Radio Priest'. *New York Times*, Oct 29., 1979, https://www.nytimes.com/1979/10/28/archives/charles-coughlin-30s-radio-priest-dies-fiery-sermons-stirred-furor.html (utolsó letöltés: 2018. II. 23.).

America's dark and not-very-distant history of hating Catholics, https://www.theguardian.com/world/2015/sep/12/america-history-of-hating-catholics (utolsó letöltés: 2018. VIII. 16.).

Election of 1968, *The American Presidency Project,* http://www.presidency.ucsb.edu/showelection.php?year=1968 (utolsó letöltés: 2018. II. 23.).

Terry, Golway: Return of the Know-Nothings, *America. The National Catholic Review.* http://www.americamagazine.org/issue/479/columns/return-know-nothings (utolsó letöltés: 2018. VIII. 10.).

The Chicago Anarchists, https://www.marxists.org/archive/eleanor-marx/works/chicago.htm (utolsó letöltés: 2018. VIII. 20.).

The Omaha Platform: Launching the Populist Party, http://historymatters.gmu.edu/d/5361/ (utolsó letöltés: 2018. VIII. 20.).

The Molly Maguires. The Irish Story, http://www.theirishstory.com/2013/07/09/the-molly-maguires/#.W4WFuM4zbIU (utolsó letöltés: 2018. VIII. 20.).

Watson, Thomas E.: The Negro Question in the South, https://msuweb.montclair.edu/~furrg/spl/tomwatson.html (utolsó letöltés: 2018. VIII. 2.).

## ABSTRACT

**The image of the enemies in the propaganda of the Populist Movement (1891–1908)**

The American People's Party, also known as the Populist Party, was formed in 1891. It was joined by farmer movements, workers and progressive intellectuals, and subscribed to the values of social justice, solidarity and the strengthening of democracy. It labeled plutocracy and 'the rule of big money' as its enemies. The widespread use of the term 'populism' has been inspired by the Populist Party. The Populist Party and the populist movement behind the party advocated a left-wing democratic and egalitarian ideology. This study attempts to identify the groups that were described as 'the enemy' in the press and brochures of the movement. Although the movement sought to defend the interests of 'the average men,' regardless of their religious and ethnic backgrounds, the nativist and anti-immigrant attitudes and feelings, which marked the late 19th century in the USA, were emphasised in its propaganda. While many Populist leaders had negative attitudes towards immigrants and immigration, foreign actors (such as the European great powers and the Rotschild family) and plutocracy were merged in the populist press, its egalitarian character is irrefutable. A distinction must be made between the Populist Movement and the later American right-wing populist movements, coined as 'one-person populisms' in this paper. The latter type of populism was rhetorical in nature, and narrowed down the meaning of 'the average man' by ethnicity, race and religion.

**Paár Ádám** (1983) történész és politológus, a Méltányosság Politikaelemző Központ kutatója és a Bartók Béla Zeneművészeti és Hangszerészképző Gyakorló Szakgimnázium tanára. Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerezte történész (2008) és politológus (2009) diplomáját, és 2015-ben ugyanitt védte meg doktori disszertációját, amelynek címe *Győr-Moson és Győr törvényhatósági jogú város 1920–1947 közötti országgyűlési képviselőválasztásainak társadalomtörténeti háttere*. E témában első könyve is megjelent *Pártok, választások és társadalom Győr-Moson régiójában (1922–1947)* címmel. Fő kutatási területe a 19–20. századi eszme- és párttörténet, különös tekintettel az amerikai Populista Párt (1891–1908) és a populista tradíció történetére. Több írása megjelent a *Kommentár*, a *Valóság*, az *Arrabona* és a *Moson Megyei Műhely* című folyóiratokban.